

تحليل محتو

مفاهيم و تعاريف

تعاریف

- تحلیل محتوا عبارتست از تحلیل علمی، جامع، دقیق و منظم پیام های ارتباطی. (بارکوز)
- تحلیل محتوا **تکنیکی پژوهشی** است برای **استنباط تکرار پذیر** و **معتبر** از داده ها در مورد متن آنها (کرپندورف)
- تحلیل محتوا یک تکنیک تحقیقاتی برای توصیف عینی، نظام مند و کمی از محتوای ارتباطات است (برلسون)
- تحلیل محتوا هر تکنیک تحقیقاتی است که با استفاده از تعیین نظام مند و عینی خصوصیات مشخص شده در متن به منظور استنتاج کردن بکار می رود (استون و دیگران)

تعاریف ادامه

- تحلیل محتوا روشی تحقیقی است که مجموعه ای از رویه ها را برای استنباط های معتبر از متن بکار می برد. این استنباط ها در باره فرستادگان پیام ، پیام و مخاطبان است. (وبر)
- تحلیل محتوا روش مطالعه و تحلیل نظام مند عینی و کمی ارتباطات است که بر اساس اندازه گیری متغیر ها انجام می شود. (کرلینجر)

ویژگی های تعاریف

1. ویژگی های **روش شناختی** که شامل عینیت ، تکرار پذیری ، کمیت ، نظام مند بودن و اعتبار است که تقریباً در تمامی تعاریف به چشم می خورد
2. **اهداف و کاربرد ها** که در وهله اول شامل توصیف **متن** است
3. متن یا موضوع بررسی که شامل محتوای آشکار و بارز ارتباطات رفتار نمادین ، نمادهای ارتباط و واقعیت اجتماعی است.
4. **فرایند تحقیق** که شامل کد گذاری است و در واقع این فرایند را در تبدیل کیفیت به کمیت می توان خلاصه کرد.

تحلیل محتوای کتب درسی

- تحلیل محتوای کتاب درسی عبارت است از: «یک روش علمی برای تشریح و ارزشیابی عینی و منظم پیام های آموزشی»
- تحلیل محتوای کتاب درسی: «یک روش پژوهش منظم برای توصیف عینی و کمی محتوای کتابها و متون برنامه درسی و یا مقایسه پیامها و ساختار محتوا با اهداف برنامه درسی است»
- «تحلیل محتوای کتاب درسی یک شیوه پژوهشی دقیق، عمیق و پیچیده است که از طریق تجزیه و تحلیل متون به تعیین تعداد مفاهیم و واژه های درون متن می پردازد تا ارتباط بین مفاهیم، معانی، تأکیدات و دلالتها را مشخص کند و وراى توصیف و طبقه بندی مقوله های موجود در پیام آشکار از طریق درک موقعیت و شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نویسنده به تفسیر آثار و پیامدهای پیام در فراگیر پردازد»
- البته تحلیل محتوای یک کتاب درسی تنها به معنای تحلیل متن و نوشتار کتاب نیست بلکه تحلیل می تواند سایر اجزای کتاب همچون تصاویر، جداول، پرسشها، فعالیتها و ... را نیز در برگیرد.

ویژگیهای تحلیل محتوا

1. عینیت: تحلیل باید از قواعد روشنی پیروی کند بطوریکه محققان مختلف بتوانند آنرا در باره محتوای یکسان بکار برند و نتایجی یکسان بدست آورند
2. نظام مند بودن: کل محتوا باید برحسب هدف تحقیق تحلیل شود محقق نباید آن دسته از عناصر محتوا را که فرضیات او را نقض می کنند کنار بگذارد.
3. کمی بودن: این شرط تحلیل محتوا را از یک مطالعه معمولی متمایز میکند. در اینجا منظور شمارش عناصر معنی دار و مقایسه بسامد پیدایش آنها است.
4. عمومیت: به ارتباط نظری یافته ها با هم توجه دارد اطلاعات توصیفی صرف در باره تحلیل محتوا بدون ارتباط با دیگر ویژگیهای اسناد یا خصوصیت فرستنده و گیرنده پیام ارزش چندانی ندارد.

هدفهای تحلیل محتوا

1. تحلیل ویژگیهای پیام، گیرنده و رسانه پیام : برای پاسخگویی به پرسشهای چه چیزی؟ به چه کسی و چگونه؟
2. تحلیل فرستنده پیام و علت آن : برای پاسخگویی به پرسشهای چه کسی و چرا؟
3. تحلیل پیامد های پیام : برای پاسخگویی به پرسش با چه اثری؟

انواع تحلیل محتوا

- 1. تحلیل محتوای توصیفی:** این نوع تحلیل در پی شناخت پدیده ها و بیان و توصیف دقیق آن ها می باشد. این نوعی عکس برداری از واقعیتها و پدیده ها می باشد که در آن پژوهشگر به شناخت و درک پدیده ها از جوانب و زوایای مختلف دست می یابد .
- در واقع کاربرد توصیفی، شامل مطالعه جنبه های ظاهری کتاب درسی همچون تعداد واژه ها، طول جمله ها، حجم کتاب، تعداد تصاویر و مثالها، تنوع رنگها و میزان تمرینها می باشد . این مطالعه همچنین می تواند به شناخت جهت و شدت روابط این متغیرها با یکدیگر و متغیرهای دیگری مانند سهولت تدریس، پیشرفت تحصیلی فراگیران و ... بپردازد. رویکرد توصیفی در مطالعات تحلیل محتوای کتاب درسی عمدتاً در زمینه های زیر کاربرد دارد:
 - اندازه گیری و توصیف ویژگی های اصلی کتاب درسی.
 - ارزیابی و تعیین همبستگی بین متغیرهای درونی و بیرونی کتاب درسی
 - فراهم ساختن داده ها و اطلاعات مورد نیاز جهت انجام ارزیابیها و مقایسه های تطبیقی
 - ارزیابی نگرش و دیدگاه عوامل تعلیمی و تربیتی همچون معلم، دانش آموز، والدین، ناظران تربیتی، مشاوران و ... در رابطه با کتاب درسی.
 - شناخت و تشخیص نقاط قوت و ضعف کتاب درسی

2- تحلیل محتوای استنباطی

- این تحلیل در پی آن است که تا حد امکان به لایه های درونی تر و متغیرهای نهفته و نا آشکار دست یافته و آن ها را مورد نقد علمی قرار دهد . کاربرد این رویکرد می تواند در چهار زمینه زیر باشد:
- 1. مطالعه و تعیین میزان **توفیق** کتاب درسی بخش قابل توجهی از پژوهشهای تحلیلی در متون درسی را در بر می گیرد.
- 2. کاربرد دیگر نگاه استنباطی در مطالعات محتوای درسی، مطالعه و تحلیل اثرات محتوای درسی بر **میزان تحقق اهداف شناختی، عاطفی و مهارتی** آموزش و پرورش می باشد . محتوای درسی پل ارتباط دهنده این اهداف با نیازهای واقعی بوده و وظیفه فراهم سازی فرصت های یادگیری و رشد دانش آموزان در هر یک از حوزه های سه گانه بالا را بر عهده دارد. لذا مطالعه و تعیین میزان موفقیت برنامه درسی در نیل به این اهداف از مهم ترین دغدغه های تحلیلگران متون درسی است.
- 3. سومین کاربرد نگاه استنباطی **تعریف و تبیین نقش های افراد، نهادها و مفاهیم اجتماعی** در کتاب های درسی می باشد. کتاب های درسی به صورت آشکار و مشخص حدود و ثغور نقش های افرادی همچون زنان، مردان، فرزندان، مادران، دانشمندان و ... نهادهایی همچون مساجد، مدارس، خانواده، سازمان ها، مراکز اجرایی و قضایی و همچنین مفاهیمی مانند علم، ارتباطات، محیط زیست، سلامت و ... را نشان می دهند.
- 4. در چهارمین کاربرد رویکرد استنباطی، نوعی تحلیل فنی در کتاب درسی انجام میشود . کتاب های درسی برای تحقق اهداف از پیش تعیین شده و بر اساس اصول و ضوابط علمی ویژه ای طراحی می شوند که **اصول طراحی و سازماندهی محتوای آموزشی** خوانده می شود . بنابراین تحلیلگران محتوای درسی به دنبال **شناسایی میزان رعایت** این اصول در طراحی و تدوین کتاب های درسی هستند.

تحلیل مفهومی

- در تحلیل مفهومی ، یک مفهوم برای بررسی و تعداد وقوع آن درون متن ثبت شده ، برگزیده شده است. چون واژه ها ممکن است آشکار و یا ضمنی باشند تعریف روشن واژه های ضمنی قبل از شروع فرایند شمارش مهم است.
- مراحل تحلیل مفهومی
 1. تصمیم گیری در باره سطح و میزان تحلیل
 2. تصمیم گیری در باره چگونگی رمز گذاری مفهوم
 3. تصمیم گیری در باره اینکه آیا کد گذاری برای وجود یا توزیع فراوانی یک مفهوم می باشد
 4. تصمیم گیری در باره چگونگی تشخیص مفاهیم
 5. ایجاد نقشها برای متون کد گذاری شده
 6. تصمیم گیری در باره چگونگی عمل کردن در باره اطلاعات بی ربط
 7. کد گذاری متون
 8. تحلیل نتایج

4-تحلیل محتوای ارتباطی

- تحلیل رابطه ای به وسیله کشف ارتباط میان مفاهیم شناسایی شده میزان تکرار را جستجو می کند.تحلیل رابطه ای تحلیل معنایی نیز نامیده میشود.
- به عبارت دیگر تمرکز تحلیل رابطه ای در جستجوی معنا دار بودن رابطه ها و نسبت ها است.
- در این روش تمامی مسیر یک ارتباط واقعی را مورد بررسی قرار می دهد.موضوع تحلیل در این روش به یک واحد متن تعیین شده منحصر نمی شود بلکه جنبه های فرایند ارتباط و همچنین پیدایش و بکار گیری علایم کلامی و غیر کلامی را نیز در بر می گیرد.

مراحل تحلیل محتوای ارتباطی

1. شناخت مساله
2. انتخاب نمونه یا نمونه هایی برای تحلیل
3. تعیین نوع تحلیل
4. ساده کردن و تبدیل متن به گروهها و کد گذاری کلمات یا ویژگیها
5. کشف ارتباط بین مفاهیم
6. کد گذاری ارتباطات
7. اجرای تحلیل های آماری
8. تفسیر

فرایند تحلیل محتوا

- در هر تحلیل محتوا باید به شش سوال توجه کرد:
- 1. کدام اطلاعات و داده ها تحلیل می شوند؟
- 2. آنها چگونه معین و تعریف میشوند ؟
- 3. اطلاعات از چه جمعیتی بدست می آید ؟
- 4. متن و زمینه مربوط به کدام اطلاعات تحلیل می شوند؟
- 5. محدوده های تحلیل چیست؟
- 6. هدف از استنباط چیست؟

تکنیک های تحلیل محتوا

1. روشهای کمی : که در آن از طریق بررسی و کمی سازی محتوا و تفسیر نتایج مورد بررسی قرار می گیرد

• چند روش کمی:

- روش ویلیام رومی،
- چک لیست بررسی و تحلیل کتاب سنگاپور ،
- تحلیل محتوا با استفاده از شاخص خلاقیت گیلفورد ،
- تحلیل محتوا با استفاده از طبقه بندی بلوم ،
- تحلیل محتوا از لحاظ توجه به مفاهیم جنگ و صلح

2. روشهای کیفی : که در آن بر شناخت و معرفی ابعاد ضمنی و پنهان محتوا تاکید می شود انواع تحلیل محتوایی کیفی عبارتند از:

- تحلیل محتوای عرفی و قراردادی،
- تحلیل محتوای جهت دار،
- تحلیل محتوای تلخیصی یا تجمعی.

مزایای تحلیل محتوا

• مزایا :

1. تحلیل محتوا بطور مستقیم شبکه ارتباطی بین متون را مورد توجه قرار می دهد.
2. می تواند برای عملکرد های کمی و کیفی بکار رود
3. می تواند برای تفسیر متون برای اهداف مختلف بکار رود
4. اگر به خوبی اجرا شود به عنوان یک روش تحقیق نسبتاً دقیق مطرح می شود

معایب تحلیل محتوا

1. زمان بر و پرهزینه است
2. گرایش زیادی به شمارش کلمات دارد
3. برای مکانیزه و کامپیوتری کردن مشکل است
4. بطور ذاتی تقلیل دهنده است مخصوصا وقتی با موضوعات و متون پیچیده سر و کار دارد.
5. از خطا پذیری بالایی برخوردار است. مخصوصا زمانی که از تحلیل ارتباطی برای دستیابی به سطح بالایی از تفسیر استفاده می شود.
6. اغلب به زمینه بوجود آورنده موضوع و متن بی اعتنا است.